

« zurück blättern vor »

WAGA subst. f., ab 1361. **1)** ‘Gerät zur Gewichtsmessung’ – ‘przyrząd służący do pomiaru ciężaru’: 1393 MMAe XV 158, STP *Pro statera dicta wagy ad thesaurum II scotos*. o 1513 BierRaj 23, SPXVI *obi myli panye polozil nawagę grzechi naffe*. o 1690 Solsk.Arch. 50, L *Drąg, maiący podftawek w samym środku, a ciężary równe na końcach, iest wagą*. o 1785 Torz.Szkl. 120, L *W hucie powinna być waga iedna większa, żeby można sto funtów razem na nię wazyć z dobrym bardzo bilansem, druga, powinny być szale, do ważenia drobniejszych materyatów na łuty*. o 1949 Budr.Górń.I 179, DOR *Pojazdy są ważone przy wjeździe i wyjeździe z obrębu kopalni na wagach wozowych*. – STP, SPXVI, MAČZ, CN, TR, L, SWIL, SW, DOR. **2)** ‘Eichamt, Ort, Gebäude, wo das Gewicht von Handelsgütern amtlich festgestellt wird und Gewichte geeicht werden’ – ‘urząd miar, dom wagi, ważnica’: 1366 AGZ III 35, STP *Nos Kazimirus... pensam, que in vulgari waga nuncupatur, in qua omnia mercimonia..., prout in Cracovia... moris est, penderentur, in pretacta civitate Sanocensi perpetuo duximus deputandam*. – L, SWIL, SW. **3)** pl. ‘lose an einem Haken am Deichselansatz eines Wagens aufgehängter Rahmen, an dem die Ortscheite befestigt sind’ – ‘rama zawieszona luźno na haku u nasady dyszla wozu, do której mocuje się orczyki’: 1393 MMAe XV 171, STP *Pro I sporta dicta barczcze al. wagy, pro restibus, axibus et pro cordis... curuum regalium V scotos*. o 1497 StPPP VII 46, STP *Qui... Nicolaus... recepit sibi de eodem curu... vagy przednye okovane z lyną*. o [LBel.] (†1902) 1950–1953 Dygas. Publ. 261, DOR *Na końcu dyszla, pomiędzy śnicami, znajduje się dunał, służący do zakładania wagi dla pierwszej pary koni*. – STP, CN, TR, L, SWIL, SW (gw.), DOR. **4)** ‘Gewicht, Last’ – ‘ciężar’: 1455 BZ I Esdr 8 30, STP *Przyjyoty kaplany... pod vago srebro y zloto (pondus argenti et auri)..., abi donyeszly do Ierusalem*. o 1474 Zab 540, STP *Dobrø vyarø nathyszacz (leg. nad tysiãc) slothich czystego slotha y spravedlivey vagy volalby... straczycz*. o (†1519) 1525 PatKaz III 125v, SPXVI *ktory [Bóg] wfzytko wlydzybe y w uadze stworzyl*. o 1781–1783 Jak.Mat. 2 86, L *Kiedy się mówi, że to ciało waży 12 funtów, tym sposobem nie wyraża się tylko waga tego ciała, a nie ważność przyrodzona tej materyi, z której składane*. o (1841) 1949 Słow.Ben. 116, DOR *Włosy jej długie, krucze, w róg zwiniete, ciężyły głowie swą jedwabną wagą*. o (1934) 1947 Cent.Wyspa 292, DOR *Wieloryb, którego upolowaliśmy (...) ma ze 22 metry długości. Waga jego na pewno przekracza 60 ton*. – STP, SPXVI, MAČZ, CN, TR, L, SWIL, SW, DOR. **5)** ‘eine Gewichtseinheit; Münzeinheit’ – ‘jednostka wagi; jednostka monetarna’: (1455) 1871 BZ Lev 5 15, STP *Dussa, acz... sgrzessylabi, offyerowacz bødzye za grzech swoy skopv nyepokalyanego..., gensze kpyycz*

mosze za dwy wadze (qui emi potest duobus siclis) podlug wagy szwyotey (iuxta pondus sanctuarii). o 1564 MAČZ 17c *Libra. Fund. Waga.* o 1564 MAČZ 412a *Málem okolo pułzłotego náfzeho polskiego, teź wagá cztery kwintle wáżąca.* o (1611) 1767 Krom. 219, L *Świentopelk z dochodów ziemi Pomorskiej tysiąc grzywien abo 500 wag srebra do Leszka co rok wyptać.* o [LBel.] 1782–1784 Skrzet.P.P. 2 194, L *Zygmunt Auguft poftanowił, żeby po wszyftkiej koronie iednoftayna waga trzymana była.* – STP, MAČZ, CN, TR, L, SWIL, SW (m.u.). **6)** ‘Wert’ – ‘wartość’: 2.H.15.Jh. PF I 199, STP *Quoniam filius dei, qui omnia fecit in numero, v lyczbye, et in pondere, y wacze (leg. w wadze), et in mensura, y w myerze nesciuit hominem diligere in mensura.* o ca.1500 GIKazB I 59, STP *Dicit pater: Dabo tibi aurum (sc. pro filio). Dicit hostis: Maioris estimacionis, wadze (leg. w wadze), est filius tuus.* o 1559 GroicPorz h3v, SPXVI *czyni dwádziefcia złotych Ryńskich w Monećie / kthore przychodzą ku wadze dwádziestu złotych Polfkich ná Monethę.* o [LBel.] 1594 SarnStat 256, SPXVI *wagá álbo cená zakłádu [pignoris valor JanStat 1121] nie przewyfszy dánych pieniędzy.* – STP, SPXVI, CN. **7)** ‘Wichtigkeit, Bedeutung von etw.’ – ‘ważność, znaczenie czegoś’: 1511 MetrKor 31/620, SPXVI *Kthore [biskupstwa] [...] fzą wyatfchey wagy y doftoymofczy.* o 1564 MAČZ 474a *Wagá / wážność / to yeft / yáko co wiele wáży godno yeft álbo w fobie ma.* o 1782–1792 Pam. 84 433, L *Bawarya między ftanami Niemieckiemu nie ma téy wagi, któraby się w proporcyi do rozległofci iéy kraiów należała.* o (1843–1855) 1846 Moracz. Dzieje III 11, DOR [*Papieź*] *Eugeniusz nie był uznany (...) przez biskupów pruskich, i stąd jego bulla nie mogła mieć prawnej wagi.* o 1947 Bar Kum. 329, DOR *Nie roztrząsano (...) zagadnień zbyt wielkiej wagi, spierano się o drobiazgi.* – SPXVI, MAČZ, CN, TR, L, SWIL (fig.), SW (przen.), DOR. **8)** ‘Achtung, Wertschätzung’ – ‘poszanowanie’: (†ca.1529) 1578 BierEz I3, SPXVI *Zywego Krolá prośily [zaby]: Ktoryby więtfzą wagę miał.* o 1646 Star. Dw. 50, L *Mufty ieft w wielkiej wadze u cesarza.* o [LBel.] (1611) 1768 Paszk.Dz. 51, L *U Turka w wadze za psa każdy chrześcianin.* – SPXVI, CN, L, SWIL, SW (przen.). **9)** ‘Autorität, gesellschaftliche Position’ – ‘autorytet, pozycja społeczna’: [hapax] 1524 ForCnR D3v, SPXVI *iz był ku takow^{mv} mieniu przyfzedł / [...] ij k thakowé wádze / izé mu wfzytek świat flúżył.* – nur SPXVI. **10)** ‘Wirksamkeit einer Beeinflussung’ – ‘skuteczność oddziaływania’: 1534 FalZioł I 33a, SPXVI *Nafienie konopne ieft więcfzey wagi niżli famo ziele.* o [LBel.] 1578 Oczko 10v, SPXVI *té [wody ciepliczne] / co przy nich są żimné / więtfzéy wagi / y czętfzého wzywania baczym.* – nur SPXVI. **11)** ‘Aufmerksamkeit’ – ‘uwaga’: 1534 FalZioł I 45d, SPXVI *z wielką dowcipnofcią á z wagą lekarz ma fie wázić dawać Czemieszicze.* o 1594 SarnStat 748, SPXVI *y iné fpráwy przez nie fkanané w ofobliwych księgách ná to uczynionych bywáią wpiwowané: z którey przyczyny z więtfzą*

wagą pilniéy y ostroźniéy máią bydź chowáné. ○ [LBel.] 1599 SapEpit A4v, SPXVI *pobożność by przy nim miefzkáta Waga z mieczem.* – SPXVI, MAČZ. **12)** ‘ein Sternbild, Sternzeichen’ – ‘gwiazdozbiór zodiakalny’: 1534 FalZiol [+8]v, SPXVI *Troie znamion [niebieskich] w sobie zawiera, Waga, Niedzwiadka, Strzelca.* ○ 1603 Żebr.Zw. 25, L *Waga na niebie, znak niebieski ieseenny.* ○ [LBel.] 1691 Bardz.Luk. 34, L *Już z Panny zchodziło słońce i swym na Wagę okręgiem godziło.* – SPXVI, MAČZ, CN, TR, L, SWIL (as.), SW (astr.). **13)** ‘Kran oder anderes Gerät zur Bewegung schwerer Lasten, z.B. Lafette’ – ‘dźwig lub inny przyrząd służący do przemieszczania ciężkich przedmiotów, np. laweta’: 1547 LibMal 132v, SPXVI *dzyączyq [lege: dzieciej] hannuffa pathinnika zepchnal ze wfchodu na wadze.* ○ 1564 Mącz 107d, SPXVI *Ergata, Wagá / Klobá álbo koło nieyákíe / którym ciężkie burdy á brzemióńa wzgóřę wściągáją.* ○ [LBel.] 1586 BielSjam 38, SPXVI *Miey ná to [do celowania] wagę mierną / kędy trzeba náprość.* – SPXVI, MAČZ. **14)** ‘Risiko’ – ‘ryzyko’: [hapax] 1564 Mącz 479b, SPXVI *Velificatio [...] Aliquando, Wagá / ważenie ná fortunę.* – SPXVI, MAČZ. **15)** ‘Gleichgewicht’ – ‘równowaga’: 1564 Mącz 153a, SPXVI *Halter, Otówna kulká álbo yábtűfko które cy którzy [...] fie po powrozíech puřczáją w ręku máią aby iyw w miárę przychodźiła wagá y f’koki.* ○ [LBel.] vor 1814 Mag.Mskr., L *Gruntwaga stuży do brania wagi lub ważenia, gdy się muruie lub buduie.* – SPXVI, MAČZ, L, SWIL (prze.). **16)** ‘Metallstück, das als Gewicht dient’ – ‘kawałek metalu służący do obciążania czegoś, obciążnik’: 1566 GórnDworz Gg5, SPXVI *iáko ow fznur z wagą / czo go murárze używaią.* ○ 1785 Torz.Szkl. 38, L *Puścić wagę od grzebienia, ta gdzie uderzy, będzie szródek szerokości.* ○ (†1864) 1869 Pot.L.Pam.I 38, DOR *Wisiaty na ścianie wyprawne skórkí lisie zajęcze; a w kącíe od okna zegar ścienny z wagami.* ○ 1949 Gałcz.Ślub. 88, DOR *Zegar z wagami i łbem orlim rzeźbionym w gruszkowym drzewie.* – SPXVI, CN, TR, L, SW, DOR. **17)** ‘Gerät zum Messen des Höhenunterschieds zwischen einer Teichoberfläche und der Quelle des Wasserzufflusses; der Meřvorgang mit diesem Gerät’ – ‘przyrząd do mierzenia różnicy między powierzchnią stawu a źródłem dopływu wody; również ta czynność’: [einzQu.] 1573 Strum C2v, SPXVI *chceszli téż mieć wodną wagę żelázną ná fzrobách.* ○ 1573 Strum C4v, SPXVI *Aczkolwiek téż są inřzé Instrumentá do Wagi / iáko Krokwicá / fznurem / Wirguły / Spekuły. etcet. [...] możemy fye do odważenia Wody y Ziemié przez nich obyć.* – nur SPXVI. **18)** ‘Glaubwürdigkeit’ – ‘wiarygodność’: [hapax] 1578 KochOdpr D, SPXVI *Ktorey [Kasandrze] wiefzczęgo duchá dawřzy / niedateř Wagi w fłowiech.* – nur SPXVI. **19)** ‘Zugabe beim Wiegen, das, was über die abgewogene Menge hinaus gegeben wird’ – ‘przeważenie’: CN, TR, L, SW. **20)** ‘Druck, Streben in eine Richtung’ – ‘kierowanie się, ciążenie w jakąř stronę’: †1865 Dzierz., SW *Rzucił okiem*

wkoło siebie i odrazu poznał główną bitwy W[[agę]]. ○ [LBel.] †1915 Jeź, Sw *Horda zmiata... wzięła wagę ku oczakowskim stepom.* – nur Sw. **21**) ‘Feststellung des Gewichts von etw., Wiegen’ – ‘sprawdzanie ciężaru, ważenie czegoś’: (†1887) 1892 Krasz.Kartki 258, DOR *Na wózkach rozwożono ciastka, maleńkie andruciki, cieniuchne jak optatki, sprzedające się na wagę, czereśnie, morele, wiśnie.* ○ 1951 Kryń.J.Towarozn.II 186, DOR *W sprzedaży detalicznej papier jest nabywany w ryzach, librach, arkuszach, jak również na wagę.* – Sw, DOR. **22**) ‘Ort, zu dem das Wild hinzieht; Wildwechsel’ – ‘miejsce, ku któremu ciągnie zwierzyna; ciąg’: †1887 Krasz., Sw *Zostawił rozpoznanie wagi kniei strzelcom moim.* ○ 1958 Kuchar.Deresz 181, DOR *Jeśli zwierzyna ma wagę w kierunku jeziora, to musi przeciągać bardzo blisko leśniczówki.* – Sw (gw.), DOR (łow.). **23**) ‘gymnastische Übung, bei der man auf einem Bein stehend das andere Bein und den Rumpf waagrecht ausstreckt und gleichzeitig die Arme zur Seite abspreizt’ – ‘ćwiczenie gimnastyczne polegające na wyprostowaniu tułowia i jednej nogi w płaszczyźnie poziomej z jednoczesnym wyprostowaniem obu ramion w bok’: 1949 Zakrz.S.Skoki 19, DOR *Z odbicia [należy wykonać] skok z półobrotem i przejście do “wagi”.* – Sw (gim.), DOR (sport.). **24**) ‘beim Boxen, Ringen usw.: Gewichtsklasse’ – ‘w boksie, w zapasach itp.: ciężar ciała zawodnika kwalifikujący go do odpowiedniej kategorii wagowej; też oparta na tej zasadzie kategoria wagowa zawodników’: 1952 Braun Lewanty 242, DOR *Na ringu rozgrywała się właśnie walka w wadze półśredniej.* ○ 1954 Sport 23, DOR *Zawody w podnoszeniu ciężarów rozegrane zostaną w 7 wagach, od koguciej do ciężkiej.* – nur DOR (sport.). ◇ **Etym: 1**) mhd. *wāge* subst. f., ‘Gerät zum Wägen; öffentliche, städtische Waage; Wagnis; Gewicht; ein bestimmtes Gewicht’, LEX, nur für Inh. 1, 2, 4, 5, 6, 7, 11, 12, 14, 19, 20, 21, 22, 23, 24. **2**) nhd. *Waage* subst. f., ‘Instrument zum Wägen; Bezeichnung für technische Gegenstände: Pumpenschwengel, Hemmwerk in Uhren, Schwengel an der Wagendeichsel, Senkblei; Gewicht, Schwere; eine Gewichtsmaßeinheit; Erwägung, Abwägung; ein Tierkreiszeichen; ungewisser Ausgang, unsichere Lage, Gefährdung; Gleichgewicht; städtische Waage, Ratswaage, das Haus, in dem sie sich befindet; Wägung’, GRI, nur für Inh. 1, 2, 3, 4, 5, 11, 12, 14, 15, 16, 19, 20, 21, 22, 23, 24. ◇ **Komp:** *wagociąg* subst. m., ‘senkrechte Linie’, zuerst geb. TR; *wagomiar* subst. m., ‘Geschoßdurchmesser, Kaliber; Ausmaß, Größe’, bel. seit 1781–1783, L, zuerst geb. L; *wagorówny* adj., ‘waagrecht’, zuerst geb. TR; *wagoruch* subst. m., ‘Uhrgewicht’, bel. seit 1792, L, zuerst geb. L; *wagostrychowny* adj., ‘senkrecht, waagrecht’, zuerst geb. TR. ◇ **Der:** *ważnica* subst. f., 1361 MMAe X 147, STP *Cameram siue pensatorium, quod vlg. wassnicza nominatur, in qua stateram siue pensam habeant.* Zuerst geb. TR, nur für Inh. 1, 2, 4; *ważyć* v. imp., ‘wägen, wiegen’, 1395 Pozn nr 187, STP, zuerst

geb. MĄCZ, nur für Inh. 1, 4, 6, 7, 8, 11, 14, 17, 21; *ważny* adj., ‘wichtig; gewichtig’, (1449–1450) 2.H.15.Jh. Sul 45, STP, zuerst geb. MĄCZ, nur für Inh. 4, 6, 7, 8, 11; *ważki* adj., 1545 RejJóz B8, SPXVI, zuerst geb. SWIL, nur für Inh. 4, 7, 11; *ważka* subst. f., 1564 Mącz 230a, SPXVI, zuerst geb. MĄCZ, nur für Inh. 1, 16; *ważne* subst. n., ‘Wägeabgabe’, (1576) ca.1584 LPodl 30, ZAJP, nur für Inh. 1, 21; *wagać* v. imp., zuerst geb. CN, nur für Inh. 1, 4, 21; *ważka* subst. f., ‘Libelle’, 1789 Zool.Nar. 133, L, zuerst geb. L, nur für Inh. 1; *wagowy* adj., (1901) 1948 Gąs.W.Pig. 42, DOR, zuerst geb. L, nur für Inh. 1, 4, 16, 21; *wagowy* subst. m., 1841 Łab., Sw, zuerst geb. Sw, nur für Inh. 1, 2, 4, 21; *wagowe* subst. n., ‘Wägeabgabe’, (1882–1886) 1897–1898 Korzon Wewn.IV 126, DOR, zuerst geb. Sw, nur für Inh. 1, 4, 21; *wagarz* subst. m., 1958 Exp. 144, DOR, zuerst geb. DOR, nur für Inh. 1.

« zurück blättern vor »